

Een andere kijk op...

Kind en Creativiteit

Sabine Plamper is cultuurpedagoge en fotografe en heeft ruim 10 jaar ervaring in het werken met jonge kinderen in ateliers. Samen met Annet Weterings schreef ze het boek 'Begrijpen met je handen', een mooi geïllustreerd boek, dat zoals de ondertitel doet beloven, werkelijk een andere kijk op kind en creativiteit geeft. In het boek wordt gefocused op de vraag 'hoe wij als volwassenen er voor kunnen zorgen dat kinderen uit zichzelf kunnen leren, kunnen creëren en zich geïnspireerd kunnen voelen'. Okay... denkt u misschien, maar wie in Nederland een knutseltijdschrift uit het tijdschriftenschap plukt zal volgens de makers van het boek zien 'dat zo'n blad voor 100% door volwassenen is gemaakt en bedacht, met bijbehorende sjablonen en patronen en met foto's van volwassenen die laten zien hoe het allemaal moet!'

Tekst: Frank Meijer

Kernbegrip in het boek is dat we onze kids oordeelvrij moeten laten tekenen, schilderen, kleien en knutselen. Het gaat namelijk niet om het resultaat maar om het feit dat kinderen zich kunnen uiten op een creatieve manier. En juist hier gaat het mis... waarschijnlijk ook bij u thuis. Want hoe vaak vraag je niet aan je kind als die z'n tekenspullen tevoorschijn haalt: 'wat ga je maken?' Of dat je complimenterend zegt: 'Wat wordt dat mooi!' FOUT, FOUT, FOUT!

Eigenlijk legt het boek meteen de vinger op de zere plek. Want als betrokken ouder ben je inderdaad geneigd om je op een verkeerde manier met je krassende en knoeiende peuter te bemoeien. Hoe goed bedoeld ook, veel ouders blokkeren hiermee het creatief uiten van hun kind. Dat komt volgens de makers van het boek omdat wij als volwassenen, of we nu willen of niet, verwachtingen hebben van onze kinderen die iets aan het maken zijn. En natuurlijk weten we dondersgoed dat niet in ieder kind een Picasso schuilt, maar in het boek wordt gesteld: 'Kinderen zijn eerder geïnteresseerd in hoe iets werkt. Interesse in hoe iets werkt is doorslaggevend om iets te leren, pas dan zijn kinderen van binnenuit gedreven en leren ze het best. Leren is een proces, is met plezier bezig zijn, is onderzoeken en experimenteren zonder dat volwassenen en kinderen vooraf een vastgesteld eindresultaat voor ogen hebben.' Sabine Plamper en Annet Weterings zijn zelf ervaringsdeskundige en worden in hun visie ook gesteund door deskundigen die absoluut recht van spreken hebben...

Thema- en oordeelvrij werken

Een autoriteit die in het boek vaak wordt aangehaald is Arno Stern. In de film 'Alphabet' die tijdens de IDFA in Amsterdam in première ging, wordt deze creatief-pedagoog over zijn visie geïnterviewd. Al meer dan 50 jaar heeft hij in Parijs een schildersatelier waar kinderen en volwassenen naast elkaar komen schilderen. Stern zegt: 'Kinderen dragen uit zichzelf al een rijke bron ideeën in zich. Geef ze regelmatig de rust en de ruimte om zich te ontplooiën en ze komen tot eigen beelden'. Sabine vertelt: 'Arno Stern heeft gedurende zijn hele leven ca. 500.000 schilderijen van kinderen en volwassenen bewaard. >

Zijn opvatting is dat je de creativiteit van kinderen niet moet remmen door kinderen te verplichten volgens een bepaald thema te werken. Ook oordelen over elkaars werk staat Arno Stern niet toe omdat daardoor het schilderspel belemmerd wordt. Zijn werkwijze is niet vrijblijvend want hij hanteert een aantal duidelijke regels zodat iedereen in vrijheid en concentratie kan schilderen. Ik deel de opvattingen van Arno Stern. En noem het revolutie, maar ik vind dat in onze maatschappij, waar het alleen maar om presteren gaat, je moet dit, je moet dat, het creatieve proces een ondergeschoven kindje is. Dit terwijl jonge kinderen vooral in beelden denken. Tekenen is tenslotte de basis van zo'n beetje alle creatie en architectuur. Creatief bezig zijn, en dat geldt bijvoorbeeld ook voor zingen, maakt je bovendien samen krachtig. Maar weet je dat mijn zoon op school vooral liedjes leert zoals 'maandag, dinsdag, woensdag ...', kortom het zingen staat dan weer in dienst van iets moeten leren.

"De val waar veel ouders in trappen is het meteen complimenteren van hun kind."

In dit geval de dagen van de week. Jammer, dat creatieve vakken alleen ingezet worden om een thema te illustreren; met starre opdrachten en niet als ontdekkingsstocht. En dit tekort aan creatieve ontwikkeling merk ik bijvoorbeeld tijdens een vakantie als ik bij een kampvuur zit en merk dat bijna geen enkel kind of volwassene een liedje weet te verzinnen. Er komt dan misschien nog Berend Botje uit, maar dan denk ik 'is dit nu echt je smaak of is dit cultureel erfgoed?' Sabine vertelt verder en legt uit wat ze bedoelt met oordeelvrij werken. "De val waar veel ouders in trappen is het standaard complimenteren van hun kind. Maar zo'n compliment maakt het kind afhankelijk van jouw oordeel. Veel beter dan 'mooi' zeggen is het verwoorden van het gevoel dat je krijgt bij het zien van een tekening. Als er veel kleuren gebruikt zijn dan kun je bijvoorbeeld zeggen dat je er blij van wordt, of als het een donkere smurrie is dan kun je zeggen 'wat interessant, ik zie allemaal structuren'.

Benoem wat je ziet. Wat ik ook merk tijdens workshops, als ouders er bij zijn, is dat een kind nog geen stift in z'n hand heeft en de moeder meteen vraagt 'wat ga je maken?' Je moet je als anderhalf jarig kind al bijna schuldig voelen als je alleen maar lijntjes gaat trekken ... Als je vraagt 'wat ga je maken' ga je er dus van uit dat het iets moet worden. Terwijl het niet om het resultaat gaat maar om het creatieve proces. Van de 1.000 krastekeningen zit er vanzelf een tekening tussen waarvan het kind zegt 'kijk ik heb een koe gemaakt of een poesje'. Dit zijn bijzondere Wow-momenten, want het zijn eigen beelden van je kind, ook voor jou herkenbaar. Zoiets dwing je niet af door van te voren dit als opdracht te stellen. Jonge kinderen weten niet vooraf wat ze gaan maken. Soms ontstaat iets per toeval. " In het boek vonden we een in dit verband relevante oneliner van de beroemde kunstenaar Paul Klee die we u niet willen onthouden. Hij stelt: 'Tekenen betekent met een lijn uit wandelen gaan'.

Positief zelfbeeld en eigenwaarde

De makers van dit boek propageren gelijkwaardigheid, waarbij volwassenen en kinderen elkaars persoonlijke grenzen in acht nemen. De Deense gezinstherapeut Jesper Juul stelt 'dat het gelijkwaardig behandelen van een kind niet hetzelfde is als een kind over alles mee te laten beslissen en luisteren naar een kind betekent niet dat je aan het onderhandelen bent'. Sabine; "Jesper Juul heeft een filosofie waarin hij zegt dat de eigenwaarde van een kind een voorwaarde is voor zijn of haar zelfvertrouwen. Dat klinkt als een open deur en iedere ouder zal zich vanaf de babytijd heilig voornemen zijn of haar kind alles te geven wat maar nodig is, maar de moeilijkheid is juist dat veel ouders veel meer dingen af moeten leren in plaats van denken dat het goed is voor je kind. Als voorbeeld noemt Juul de 'nee-fase'. Je weet wel, 'ik ben twee en ik zeg nee'. Voor het eerst in hun jonge leventje beginnen kinderen een eigen willetje te krijgen en wat opstandig te worden. In plaats van hier autoritair op te reageren en jou beslissing af te dwingen is het beter om de dialoog aan te gaan met je kind. De volwassene is namelijk verantwoordelijk voor een goede sfeer en als je duidelijk bent en goed uitlegt waarom iets moet gebeuren zal een kind 9 van de 10 keer daarin meegaan. Het moet wel de ruimte krijgen om zelf de beslissing te nemen.

Van klein naar groot werken en (een beetje) troep maken hoort erbij

We kunnen ons voorstellen dat veel ouders beducht zijn voor troep, zeker als je koter lekker met z'n handjes in de verf loopt te roeren...Want je moet ze toch lekker vrij laten in hun creativiteit...?

Sabine: "Kijk, in een speciaal schoolatelier kun je kinderen tot op zekere hoogte hun gang laten gaan. En keukens thuis zijn trouwens ook heel goed geschikt als 'alternatief atelier'. Wel met de afspraak dat alleen aan tafel geschilderd wordt, dan kan je bijvoorbeeld ook het beschilderen van handen makkelijk toestaan. Kinderen blijken daar heel veel behoefde aan te hebben: Hoe voelt dat, hoe ziet het eruit, ook de vraag of het wel echt mag. Als de verf opdroogt krijg je 'olifantenhuid', dit is voor veel kinderen bijzonder om te ervaren. Als je ze een doekje erbij geeft dan vegen ze de verf er soms zelf weer af ... om daarna weer erop te schilderen. Wat je nodig hebt om kinderen hierin de ruimte te geven is een goed schildersjasje voor je kind met lange mouwen en een natte doek bij der hand. Sowieso moet je kinderen het materiaal zoals verf of andere dingen heel gedoseerd aanleveren. Altijd eerst tekenmateriaal dan schildersmateriaal (van droog naar nat), zodat kinderen zich kunnen verdiepen. Als je dit langzaam opbouwt zal je zien dat kinderen steeds beter zelf leren omgaan met de materialen." In het boek wordt uitgelegd dat je met kinderen van klein naar groot moet werken; dit heeft zelfs een naam, de Crescendo-gedachte. Je begint met het kind weinig materiaal te geven. Als je namelijk kinderen al het beschikbare materiaal in één keer aanbiedt dan kunnen ze niet meer kiezen. Dit less is more principe laat volgens het boek kinderen veel langer geconcentreerd werken en geeft uiteindelijk ook veel minder troep. Sabine over troep maken: "Je ziet dat als ouders met hun kinderen op het strand zijn, ze hun kids wel helemaal vrij laten. Er kan immers geen troep gemaakt worden. En je ziet wat er dan gebeurt. Kinderen voelen zich helemaal vrij, trekken als het ware 'sporen' in het zand en gaan er mee om alsof het klei is. Maar tegelijkertijd zijn ze ook aan het tekenen en omdat het geen troep maakt, zijn de volwassenen ook helemaal relaxed."

Materialen

Even heel praktisch. Wat moet je nu in huis halen, willen we weten? In het boek hebben ze het over de kracht van de eenvoud. Wat bijna iedereen zal herkennen is de grote kartonnen doos waar je vroeger mee mocht spelen als je ouders een nieuwe wasmachine hadden gekocht. En dit is niet veranderd! Materiaal moet bij kinderen verwondering en nieuwsgierigheid oproepen. Het hoeft dus helemaal niet veel te kosten! Heb je bijvoorbeeld weleens gedacht aan rijst, pasta, couscous, linzen, dek-sels, doppen of kroonkurken? Volgens het boek allemaal spannend materiaal dat je de kop niet kost. Maar ook oude fietsbanden, wiel-tjes, knopen, boutjes, gedroogde bloemen, dennenappels zijn het bewaren waard.

Zorg dan overigens wel voor een aantal weckpotten om de spullen in te bewaren. Staat nog leuk ook en er ontstaat geen chaos. Volgens Sabine is ook echte natuurklei een 'musthave': "Hier kan een kind echt z'n energie in stoppen. Kunnen ze voor zich op tafel gooien (dan gaat de lucht eruit, doet iedere keramist vooraf), tegenaan stomp, in knijpen, in tekenen én mee bouwen." Naast spannend en uitdagend materiaal heb je natuurlijk ook verbindingsmateriaal nodig. Sabine: "Voor thuis, even heel praktisch, moet je er ook voor zorgen dat je kind hele eenvoudige materialen zoals plakband en touw binnen handbereik heeft. Of een nietapparaat en een schaar. Nog een gouden tip voor jonge kinderen: Samen met een (borrel)glaasje water zorgen de dikke Woody Stabilo potloden voor veel tekenplezier in flow."

Het maatschappelijk belang van creatief ontwikkelde kinderen

We vragen Sabine naar het maatschappelijk belang van creativiteit bij kinderen. In Begrijpen met je handen wordt namelijk sterk aangedrongen op meer creatieve vorming, ook binnen het basisonderwijs. Maar hoe verhoudt zich dat tot het bestaande reeds overvolle curriculum? Ten-slotte moeten kinderen nu al zo veel. Creativiteit moet maatschappelijk wel heel erg belangrijk zijn... >

Sabine: "Sowieso mag er wel wat tegenwicht komen tegen de terreur van de citotoetsen. Hier moeten we in het onderwijs ruimte voor maken. Zelf doen is volgens de wetenschap ook essentieel voor de ontwikkeling van het brein, zegt wetenschapsjournalist Mark Mieras. Creatief bezig zijn zorgt voor sterkere verbindingen tussen de linker en rechter hersenhelft, heel belangrijk. En het gaat er niet om dat we allemaal kunstenaartjes moeten afleveren, maar creatieve mensen die flexibel zijn, nieuwsgierig oplossingsgericht, kortom de 21st century skills hebben. Daarbij is het ook zo dat als kinderen lekker bezig zijn met tekenen, kleien of schilderen, dit een uitgelezen kans is om op dat moment echt contact te maken met het kind. Ik merk het met mijn workshops. Door de intensieve aandacht die ik ze hier geef, leer ik ze heel goed kennen. Want tegenwoordig hebben mensen het zo druk dat er nog maar heel weinig aandacht is. En als je aandacht geeft krijg je echt contact terug met het kind en zie je wat hem of haar bezig houdt. Het betekent voor kinderen echt even stilstaan en tot jezelf komen."

Het gaat er hierbij uiteindelijk om dat ze, uit eigen interesse, concentratievermogen opbouwen, heel belangrijk voor het latere leren lezen en rekenen.

Sabine legt ook uit dat creatief gevormde mensen meer openstaan voor serendipiteit. 'Serendiwat' hoor ik u denken. Ook wij moesten dit opzoeken. Serendipiteit betekent dat je iets aan het zoeken bent, maar dat je door het zoeken iets anders vindt wat heel bruikbaar blijkt te zijn. Zo zijn bijvoorbeeld de Post-It notitieblokkjes uitgevonden maar ook de penicilline. Officieel betekent serendipiteit 'het vermogen van een alerte geest om uit toevalligheden conclusies te trekken'. Of anders gezegd: slimme, voorbereide mensen zijn beter in staat om daadwerkelijk ontdekkingen te doen aan de hand van het toeval. De Amerikaanse onderzoeker Julius Comroe omschreef serendipiteit beeldend als 'het zoeken naar een speld in een hooiberg, en eruit rollen met een boerenmeid'.

"Tekenen betekent met een lijn uit wandelen gaan." (Paul Klee)

Verschillen tussen jongetjes en meisjes

Van Sabine willen we weten of zij in de dagelijkse praktijk van de workshops verschillen ziet tussen jongens en meisjes. Sabine: "Jongens zijn vaak meer van het onderzoeken. Met hun handen in de verf en kijken wat er gebeurd. Vaak wordt dit soort gedrag natuurlijk niet op prijs gesteld waardoor jongens veel minder plezier beleven aan het schilderen. Tegelijkertijd moet je er ook voor waken dat jongens niet te baldadig worden. Mijn regel is altijd dat ze niets kapot mogen maken en de rest van de kinderen niet tot last mogen zijn. Daarmee ben je heel duidelijk en bewaar je een goede sfeer. Maar in de praktijk laat ik kinderen ook niet meteen met verf beginnen. Ik bouw de concentratie op door te beginnen met 'droog' tekenen en later komt daar misschien dan nog verf bij. Ik zie ook heel duidelijk het verschil tussen kinderen die baldadig zijn en bezig zijn een troep te maken en kinderen die op enig moment heel geconcentreerd hun handen insmeren met verf en vol verbazing aan het kijken zijn. <

'Begrijpen met je handen, een andere kijk op kind en creativiteit', van Annet Weterings en Sabine Plamper, Reed Business Education 2012, ISBN 9789035235243

De succesvolle training 'Atelier in een koffer' is door Sabine Plamper en haar collega Titia Sprey ontwikkeld. Kijk voor meer informatie op facebook.com/Atelier.in.een.koffer of speakersacademy.nl

Van krastekening naar beeldtaal

Jonge kinderen zijn bij het tekenen en schilderen met name gefascineerd door het feit dat ze zelf sporen kunnen maken. Hierbij kan het ogenschijnlijk smeren, vegen of krassen en het vaak snel klaar zijn, bij volwassenen soms op onbegrip stoten. Al spelend laten kinderen hun sporen achter. Als je als volwassene die sporen goed 'leest' dan zie je waar kinderen naar op zoek zijn, wat hen verwondert en wat hen verbaast. Iedereen zal het herkennen; leg een kilo bloem op tafel en kinderen doen er van alles mee. Ze scheppen, ze voelen, ze schuiven en er komen vanzelf verhalen naar boven over sneeuw en ijsberen.

Voor de ontwikkeling van een eigen beeldtaal is het juist belangrijk om kinderen van jongs af aan zelf te laten ontdekken en te laten uitproberen: Vanuit een krabbel leert het kind in zijn eerste levensjaren uit zichzelf een aantal oervormen te ontwikkelen. Een streep, een punt en een cirkel zijn hierbij de eerste tekens die een kind ontdekt en waarmee het gaat experimenteren. Teken en schilderen betekent hierbij niet "iets moois of decoratiefs" moeten maken, maar zelf creëren, sporen maken, creatief denken en materiaal ervaren; zowel bewust als onbewust. Dan ontstaat iets eigens vanuit het kind zelf: een eigen beeldtaal, die - als men goed kijkt en luistert - al in de krastekening te herkennen valt en een inkijk in de belevingswereld van het kind geeft.

Het is belangrijk dat een kind de kans krijgt zijn eigen sporen te maken. 'Die streep op het papier heb ik gemaakt en door erover heen te krassen of er verf overheen te smeren kan ik het laten verdwijnen. Ik teken, dus ik besta!' De combinatie van bewust en onbewust bezig zijn met het maken van sporen zorgt voor eigen ontdekkingen, 'wow-momenten', waar kinderen veel van leren.

Bron: Begrijpen met je handen

Do's:

- Geef ze aandacht door je te richten op hun betrokkenheid
- Bevestig wat ze doen ('wat ben jij hard aan het werk'), kijk naar de techniek ('wat kun jij goed knippen') en focus op het materiaal ('dat voelt zeker heel zacht')
- Blijf erbij zitten als een kind ergens moeite mee heeft (alleen je aanwezigheid is vaak al genoeg voor het kind om zich gekend en gezien te voelen)
- Faciliteer je kind met spannende, uitdagende en deugdelijke materialen
- Breng orde in de materialen, laat ze van klein naar groot werken en onthoud: Less is more!
- Benader je kind met positieve feedback (dus zonder oordeel) en bewaak je eigen grenzen

Don'ts

- Vragen stellen zoals 'wat maak je?' of complimenteren met zeggen dat iets 'mooi' is
- Niet luisteren naar wat je kind te vertellen heeft
- Het werk van je kind vergelijken met dat van andere
- Aan je kind vertellen hoe het hoort of wat de bedoeling is
- Aan het werk van je kind zitten door er bijvoorbeeld in te gaan tekenen. Of, nog erger, het werk van je kind overnemen

Bron: Begrijpen met je handen

Win een boek! Doe mee aan onze facebook-fotowedstrijd en win het boek 'Begrijpen met je handen'! Ga met je kind(eren) creatief aan de slag en maak als ze verdiept zijn in het tekenen, schilderen of onderzoeken foto's van het creatieve proces. Let op: Je kind hoeft juist niet in de camera te kijken, want dan zou het creatieve proces al weer onderbroken zijn. Het hoeft trouwens helemaal geen grote ateliersessie te zijn. Juist een klein begin met wat stiften, een schaar en later misschien verf is al genoeg en leidt misschien tot bijzondere ontdekkingen. Faciliteer je kind met materiaal en gereedschap maar vul de inhoud van zijn werk niet in. Zet je beste foto op de site (www.facebook.com/Atelier.in.een.koffer) en stem mee Er worden drie boeken door de uitgever Reed Business Education weggegeven.